

- וע' בהקדמת של"ה שנראה מדבריו שגם בדבר המפורש בתורה, אם הלה לץ וילעג על דברי המוכיחו – אין להוכיחו, וכמאמר הכתוב 'אל תוכח לץ'.
- ד. חיוב תוכחה הוא אפילו מאה פעמים, עד שקרוב החוטא להכותו או לקללו (נמוקי יוסף, ומובא ברמ"א תרה, ב – וכבאור החינוך, מובא בבאה"ל). ובספר חסידים (תיג, ומובא במ"א) כתב: דוקא איש את אחיו שלבו גס בו, אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום ממנו – אין להוכיחו (מובא בבאור הלכה שם ד"ה חייב).
- ה. מצינו בפוסקים בכמה מקומות שכתבו שאין למחות ביד הנוהגים התר בדברים מסוימים משום 'מוטב ויהיו שוגגים...'. – ע' רמ"א יו"ד רצג [חדש בזה"ו]; ש"ך יו"ד לט ס"ק לו [מיעוץ סירכות]; אגרות משה או"ח ח"ב לו [הכרזה בביהכ"נ שלא לדבר עד גמר התקיעות, ע"ש]; שם ח"ה יט [יציאית סומא במקל. ע"ש]. וע"ע: שו"ת הריב"ש מד, קנה; שו"ת מהרי"ק קה; באר היטב או"ח א סק"ב [השמטת השו"ע נט"י שהרית מיד, אעפ"י שהחמיר בזה בזה"ק].

דפים קמח – קמט

- רמה. א. האם מותר לאדם למנות את אורחיו ואת פרפרותיו מתוך הכתב או מתוך חקיקה על טבלה ופינקס וכד'?
- ב. האם מותר להפיס על מנות האוכל בשבת וביום טוב ובימי חול, וכן הכהנים על בשר הקדשים?
- א. מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב.
- מבואר במסקנת הסוגיא ששני חששות יש בדבר; גזירה שמא ימחוק וגזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות (של מקח וממכר. רש"י), ונחלקו רב ביבי ואבבי כאשר כתב על הכותל במקום גבוה; לפרש"י, לא גזרו בכתובה על הכתלים שמא יקרא בשטרי הדיוטות, שכותל בשטר אינו מתחלף, וגם חשש מחיקה בעצם אינו קיים במקום גבוה, ומחלוקתם היא האם חילקו חכמים בגזרתם בין מקום נמוך לגבוה או לא חילקו. והוכיחו שכבר נחלקו תנאים בנידון זה; חכמים אוסרים ורבי אחא מתיר.
- א. לפירוש הר' פורת בתוס', לדברי שניהם לא גזרו במקום גבוה שמא ימחוק [ודלא כרבה], ומחלוקתם היא האם גזרו בכתב שע"ג כותל שמא יקרא בשטרי הדיוטות שכותל בשטר מתחלף, או לא גזרו (ובשפ"א צדד פירוש נוסף).
- להלכה אסור אפילו בכתב על גבי הכותל שהוא מוגבה הרבה, משום גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות (או"ח שו"ב).
- ב. יש שכתבו שאין איסור לקרוא בשטרי הדיוטות אלא כשקורא מתוך הכתב בפיו, אבל רבנו יונה ושאר ראשונים נקטו שגם לקרוא בלב מתוך הכתב אסור (וכן מבואר בשו"ע שו"ב יג).
- ג. מותר להכריזו כרוז בבית הכנסת מתוך הכתב (מובא במשנ"ב שו"ב מז).
- ד. אסור לקרוא אגרות שלומים בשבת, שיבוא מתוך כך לקריאת שטרי חובות וחשבונות (עפ"י ראשונים; או"ח שו"ב יג). ולפרש"י לעיל (קטז): הרי זה בכלל 'שטרי הדיוטות' ממש. וכן משמע דעת הרמב"ם (ע' מ"מ כג, יט).
- ואולם אגרות שאין יודע מה כתוב בהם, ושמא יש בהם צורך גדול [צורך הגוף ולא צורך ממון] או פיקוח נפש – מותר (עפ"י תוס' לעיל קטז: וש"פ) ולא יקרא בפיו אלא יעיין (שו"ד). לקרוא ספרי מדע וחכמה של חול – נחלקו הדעות, ונקטו הפוסקים שנוהגים להקל (ע"ע בשו"ת הרשב"א תשעב). וכתב הא"ר שירא שמים ראוי להחמיר כי הרמב"ם והר"ן אוסרים (משנ"ב). עוד בדעת הרמב"ם ע' במהדורת הגר"י קאפח לפירוש המשניות; ברכת שמעון).

בחקיקה על הכותל – לדברי הכל מותר לקרוא, שאין בחקיקה חשש שמא ימחוק (כי אין הדבר קל ונוח, ובינתים יזכור וימנע) וגם חשש קריאה בשטרות אין בחקיקה בכותל. ואולם בחקיקה על טבלה ופינקס אסור, שאלו מתחלפים בשטרות (כן פרשו הברייתא).

ב. מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן, ואפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה (כן תקנו בגמרא בגרסת המשנה).

יש שנקטו להלכה לאסור מנה גדולה כנגד קטנה אפילו עם בני ביתו, משום טעם איסור 'קוביא'. ואעפ"י שהכל שלו – עלולים להתרגל לאיסור (כן הובא בראשונים בשם הראב"ד [ואין כן דעת הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם – יו"ט ד, כ].) ויש מתירים (עפ"י רמב"ם שבת כג, יז; ראב"ד יו"ט שם). והובאו שתי הדעות בשלחן ערוך (או"ח שכב, ו).

ודוקא עם בני ביתו (שהכל שייך לו), אבל עם אחרים – אסור, כדברי רב יהודה אמר שמואל: בני חבורה המקפידים זה על זה (שאינם מוחלים על דבר מועט ומקפידים להלוות דברי מאכל זה לזה בדקדוק. עפ"י רש"י ב"מ עה.) עוברים (כלומר קרובים לבוא לידי כן. תוס') משום 'מדה' ומשום 'משקל' ומשום 'מנין' ומשום 'ליווין ופורעין' בשבת וביום טוב. וכדברי בית הלל – אף משום רבית (שמא יתיקרו המאכלים ויפרעו יותר ממה שלוו). ולהפיס מנה גדולה כנגד קטנה אסור עם אחרים אף בחול משום 'קוביא', שבתחילה סומך בדעתו שיזכה בגורל ואילו היה יודע שיפסיד לא היה מתרצה.

א. כתבו התוס' שלהלכה אין בדבר משום 'אסמכתא' [אם משום שאין הדבר בידו כלל וגמר ומקנה, או בגלל שיש לכל אחד אפשרות ריוח]. ויש פוסקים האוסרים (ערמב"ם גולה ה, ה; חו"מ לד. ע"ע בדין אסמכתא בסנהדרין כד-כה וב"מ סו וב"ב קסח).

ב. בני חבורה שידוע שמקפידים זה על זה, נראה שאסור להם לחלוק בשבת אפילו בלא גורל, שחוששים שיזכירו מדה משקל או מנין, אבל בסתמא מותר בלא גורל שיש להניח שאינם מקפידים (מג"א שכב סק"ז).

ג. ישנה דעה בראשונים שאיסור גורל בבני חבורה המקפידים אמור גם בחול, גם במנות שוות – משום חשש עשיית עוול במשקל במדה ובמנין (עפ"י חדושי הר"ן. וע' שיטמ"ק ב"מ עה.). ואין כן דעת רש"י ושאר מפרשים.

הכהנים, מטילים חלשים (= גורלות) על הקדשים ביום טוב, אבל לא על המנות של קדשים שמאתמול (כן פרש רבי יעקב בנה של בת יעקב, כפרש"י והראב"ד הל' יו"ט ד, כ. ומדברי הרמב"ם נראה שמפרש על מנות חולין, אבל של קדשים מותר).

א. פרשו בתוס' שאין תוקף לחלוקה זו להיות המנה שייכת למי שזכה בו, אלא שחולקים כדי למנוע מריבה (וער"ן שתירץ באופן אחר קושית התוס', וי"ל שלשיטתו המנה שייכת לזוכה. וע' גם בשפ"א מנחות עב שבהסכמת הצדדים מותר להחליף קדשים, שכל אחד נותן מתנה את חלקו. אך אין נראה כן מדברי התוס').

ב. יש מדייקים שלא התירו להגריל אלא ביום טוב, אבל לא בשבת, כגון חלוקת לחם הפנים או שאר חלוקת מנות של דבר מצוה (כן צדד המגן אברהם שכב סק"ט. ומשמע מדבריו שביו"ט מותר לדבר מצוה כגון זה, ולא דוקא בקדשים. ובשעה"צ (אות כד) פקפק בדבר).

דף קמט

רמו. א. האם מותר לראות במראה בשבת?

ב. האם מותר לקרוא כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות בשבת? ומה דין ההסתכלות בדיוקנאות עצמן?

א. תניא, אין רואים במראה בשבת. רבי מאיר (י"ג: רבי יהודה / רבי) מתיר במראה הקבועה בכותל. ופרשו: במראה של מתכת שאדם עשוי להשיר בה נימין המדולדלות (שאינן שוות עם שאר השער, ויגלחן). הלכה כחכמים שאין חילוק בין קבועה לשאינה קבועה. ודוקא כשהיא חדה כאיזמל שיש בה חשש שישיר בה נימים (עפ"י שו"ע או"ח שב, יג ובאה"ל), ולא במראה של זכוכית כעין שלנו, או של מתכת שאינה חדה – כיון שאינה עשויה כלל להשיר בה נימים (משנ"ב שם, וכדברי רוב הראשונים שלא גזרו בשל זכוכית, דלא כהר"ם בר יוסף). ואין לאדם לראות דמותו בשבת בסכין או במספריים מבריקות, משום חשש הסרת שערות (אור לציון ח"ב כד, י).

ב. שנו חכמים: כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות – אסור לקרותו בשבת (שלא גרע זה משטרי הדיטות שאסור לקרוא בהם בשבת (ר"ה). ורש"י כתב שמא יקרא בשטרי הדיטות).

ודיוקן עצמו אף בחול אסור להסתכל בו משום שנאמר אל תפנו אל האילים.

א. אין איסור הסתכלות בדיוקנאות אלא בשנעשו לשם עבודת כוכבים, ולא בעשויות לשם נוי,

ומטעם זה אין איסור הסתכלות על צורות דמויות שבמטבעות (תוס'. וכן משמע דעת הרמב"ם (ע' כס"מ ע"ז ב, ב) ושאר פוסקים – עש"ך יו"ד קמב סקל"ג; א"ר, מובא בבאה"ל שו, טז). ועוד, כיון שרגיל לראות בהן תדיר [ועשייתם לכך, לא כדרך ע"ז שנעשתה להסתכל בה בזמן שרוצים לעבדה], אין שייך בזה 'הפנאה' בהסתכלות (עפ"י תוס' ע"ז נ. ולדעה זו יתכן שאסור אף בנעשה לנוי, וכפי שנראה מכמה ראשונים (ע' שו"ת רדב"ז ח"א קו; ברכ"י יו"ד סוס"י קמב), אך דוקא בהסתכלות ולא ראייה בעלמא. מג"א שו, טז. וע' גם במאירי שהאיסור הוא רק כשמפנה לבו לבטלה ולא בהסתכלות כדרכו). וכן הדין לענין בולים שמודפסים עליהם דמויות כמרים ושתי וערב (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א טט).

ב. איסור זה קיים אפילו בדיוקנאות או ספרים של עבודת כוכבים שחלפה מן העולם וידוע לכל הבלותה ומאיסותה ואין חשש שיבואו להימשך אחריה, אעפ"כ לא בטל האיסור בהיבטל הטעם (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב נג).

מהאמור לעיל נראה שצורת ע"ז הנעשית לשם אומנות ונוי ולא לעבדה, מותר מן הדין להסתכל בה לדברי התוס' והרא"ש בסוגיתנו. ולפי"ז מה שאוסר בדיוקנאות של ע"ז שחלפה, אינו בהווה כל כך כי בדר"כ התמונות והדיוקנאות של אלו לא נעשו אלא לשם אומנות או לשם שימור תרבותם ודאי אינם נעבדים.

ג. מסתבר שאין איסור הסתכלות בצלב, מפני שהצלב אינו האליל עצמו שעובדים לו אלא הוא סמל וסימן לעבוד איתו ע"ז ולא מצינו בכגון זה איסור הסתכלות, ורק מצד הרחקה מן הכיעור יש להחמיר כאשר נעשה הצלב לעבודתם (עפ"י אג"מ יו"ד ח"א טט. וע' שבט הלוי ח"ה מו, ב).

ד. ספרים רבים חיברו עובדי כוכבים בעבודתה, היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה. צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה. ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור... (לשון הרמב"ם הל' ע"ז ב, ב). ובכלל איסור זה הקריאה בשאר ספרי מינות וכפירה, ואף בספרי צדוקים. [וללמוד כדי להבין ולהורות מותר, אך התר זה שייך רק לגדולי הדור בתורה וביראה ולא לסתם בני אדם] (עפ"י אג"מ יו"ד ח"ב קיא).

ולמוד וקריאה בספרים שנכתבו ע"י כופרי ע"ז המהבילים אותה, כגון שכתוב בהם ששטות זו עשו וכד' – מותר (עפ"י אגרות משה י"ד ח"ב נג קיא).
הנפנה להתעסק באלילים, כיצד עבודתם ומה מעשיהם ומשפטיהם – עובר ב'לא תעשה' ולוקה אם נפנה בעשיית מעשה (עפ"י רמב"ם ע"ז ב,ג, סנהדרין יט,ד).

דף קנ

רמז. א. אלו כללים עולים מן הסוגיא בנוגע לעיסוק בשבת בחפצי חול?

ב. האם מותר לאדם לעשות חפציו קודם שיבדיל?

א. וכבודו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר – מכאן שאסור להתעסק ולדבר בשבת בדברי חול האסורים בשבת, אבל ההרהור בהם מותר (שלא הקפידה תורה אלא על הדיבור הגלוי, שאין זה כבוד השבת דאושא מלתא. עפ"י שו"ת מהרי"ל רא.ב. ע"ש). ומצוה יש אף במניעת הרהור, כדלהלן.
אין איסור אלא בחפצך – אבל חפצי שמים מותרים, ובכלל זה פיקוח עסקי רבים, חשבונות של מצוה וכד'.

חשבונות שאין לו בהם כל צורך, כגון 'הרוצה לבנות בית, כך וכך צריך להוציא בו' וכן חשבונות שהיו לו בעבר ואינם נוגעים לו להווה ולעתיד, כגון: 'כך וכך הוצאתי על פועלים לשדה זו' וכבר שילם להם כל שכרם – מותרים.

החשכה (= הליכה קודם שחשכה) בשבת לצורך מוצאי שבת (באופן שניכר הדבר בהחשכתו. עתוס' וש"ר. וע' מג"א שו"ת סק"ג ושפ"א) – דינה כדיבור, וכל דבר שאסור לדבר בו אסור להחשיך עליו וכל שמותר לדבר עליו מותר להחשיך עליו, וכפי שיפורט להלן.

ב. אמר רבי אלעזר בן אנטיגנוס משום רבי אליעזר בן יעקב: אסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל, ופרשו בגמרא על פי דברי שמואל – קודם שיבדיל על הכוס. והביאו שבארץ ישראל היו אומרים 'המבדיל בין קדש לחול' ועושים צרכיהם. וכן נהג רב כהנא, שהיה אומר 'המבדיל... והיו באי ביתו מבקעים עצים.
א. יש מהראשונים שכתב שלא הצריכו שיבדיל קודם אלא מלאכה גמורה כגון כותב ואורג, אבל הדלקת הנר והוצאה מרשות לרשות ושאר מלאכות שאין בהן טורה – מותר [ויש אומרים שאף דעה זו אינה מתירה אלא לאחר הבדלה בתפילה]. אבל להלכה העיקר כדעת רוב הפוסקים שלא התירו שום מלאכה עד שיבדיל (עפ"י פוסקים או"ח רצט,י).

ב. דעת הרא"ש (בפסחים – כפירוש הטור שם. וכן דייק הב"י מהרמב"ם, אבל בשו"ת פרי יצחק ח"ב יב) תמה על כך שאפילו כבר התפלל, אין לעשות מלאכה עד שיבדיל על הכוס, ואם נצרך לעשות מלאכה קודם, יברך בשם ומלכות 'בא"י... המבדיל... (וכ"כ הר"ן בדעת הרי"ף, לברך בשם ומלכות, וע' גם בריטב"א).

ואולם להלכה נקטו הפוסקים שלאחר שהבדיל בתפילה מותר לעשות כל מלאכה. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפילה – אומר 'המבדיל בין קדש לחול' בלא ברכה (ב"י וש"ו ע רצט, י – כפרש"י [שאעפ"י שכן דעת הרי"ף והרא"ש שני עמודי ההוראה – משמע שנוקטים 'ספק ברכות להקל' אפילו כנגד רוב הפוסקים (עפ"י 'מאור ישראל'). ויש להעיר שהר"ן הסיק שיש לפרש דברי הרי"ף כפרש"י (אך הריטב"א לא נקט כן), וכן נקט הר"ן עצמו והרשב"א, כפרש"י וא"כ נראה שכן היא דעת רוב הראשונים]; מגן